

Muhatap Bankanın Çekten Doğan Hukuki Sorumlulukları^(*)

Legal Liability of Drawee Bank Stem from a Cheque

Doç. Dr. Sefer OĞUZ^(**)

Öz

Çek anlaşması, muhatap banka ile bu bankada çek hesabı sahibi olan düzenleyen arasında kurulur. Çek hesabı, ilgilinin vekilinin veya yasal temsilcisinin izni olmadan açılmaz. Çek anlaşması açık veya zımni olarak yapılabilir. Çek anlaşması, sürekli edimli ve iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Çekte muhatap banka kambiyo ilişkisinin dışındadır. Muhatap bankanın çek hamili ile arasında herhangi bir hukuki ilişki bulunmamaktadır. Bu nedenle, kanun koyucu çek anlaşması kurulmadan önce, muhatap bankada çek hesabı açtıracak kişinin kimliğini tespiti yarayacak belgeler ve çek yasaklı olup olmadığını ispat eden belgeleri denetlenmekle ile görevlendirmiştir. Muhatap banka ayrıca, çek hesabı açmak isteyen kişinin kredi müşterisi gibi ekonomik ve sosyal durumunu araştırır. Bu araştırmada her bir çek defteri tesliminden önce tacir veya esnaf olup olmadığını ve çek düzenleme yasaklı olup olmadığı yeniden kontrol edilir. Banka çek müşterisinin bu şartları taşımasını çek hesabı açma talebi ile çek defteri teslimi arasında sürekli olarak izlemek zorundadır. Bu görevi yaparken bankanın basiretli bir iş adamı gibi hareket etmesi gerekir. Hamil, muhatap bankanın bu hükümlere aykırı davranması sebebiyle uğradığı zararların haksız fiil hükümlerine göre tazmin edilmesini talep edebilir.

Anahtar Kelimeler

Çek, Çek Hesabı, Çek Hamili, Muhatap Banka, Muhatap Bankanın Sorumluluğu.

Abstract

The agreement of cheque account is established between the drawee bank and the holder of account at the bank. The account cannot be opened without the consent of the account holder, his agent or representative. The account can be opened explicitly or implicitly. The account is a contract of continuous performance and synallagmatic contract. The drawee bank is not included

^(*) Araştırma Makalesi / Makale Geliş Tarihi: 07.11.2022 - Makale Kabul Tarihi: 27.12.2022
DOI: 10.56701/shd.1200800

^(**) Yalova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Yalova - Türkiye
E-posta: sefer.oguz@yalova.edu.tr
Orcid No: <https://orcid.org/0000-0003-4079-9665>

in the bill of exchange relationships. The drawee bank is not also in any legal relationship with the holder of the cheque. For that reason, the bank is nominated with surveying the presented papers which proves whether the account holder is not banned for having a check account and also presents the identity of him. Additionally, the drawee bank, searches the economic and social conditions of the person who would like to open a cheque account like a credit customer. At this search, whether the account holder is banned for opening a cheque account and is a tradesman or craftsmen are searched again before delivering the chequebook. The bank has to continuously monitor that the cheque account holder all the time meets the conditions from demanding to open the account to delivery of the chequebook. The bank has to act as a prudent businessman while performing its banking facilities. Cheque holder may claim compensation regards to tort law for his losses arising from the bank's improper acts against these clauses.

Keywords

Cheque, Cheque Account, Cheque Holder, Drawee Bank, Liability of Drawee Bank.

GİRİŞ

Çek; emre, nama ve hamile düzenlenebilen tek kambiyo senedir. Kambiyo senetleri kanun gereği emre yazılı olarak doğar. Çek, Türk Ticaret Kanunu'nun¹ (TTK) Kıymetli Evrak başlığını taşıyan Üçüncü Kitabının Üçüncü Bölümünde bono ve poliçe ile birlikte kambiyo senedi olarak düzenlenmiştir (TTK m. 780-818). Ayrıca 5941 sayılı Çek Kanunu² (ÇekK), çek defterlerinin içeriklerinin düzenlenmesi, keşidesi, kullanımı, hamillerin korunması ve sayılan diğer amaçlar için ihdas edilmiştir. Bu hükümler ile birlikte ÇekK ile ilgili çıkarılan ikincil düzenlemeler Türk hukukunda bir bütün olarak çek hukukunu oluşturur³. Türk Borçlar Kanunu⁴ (TBK) İkinci Kısım On Üçüncü bölümde düzenlenen havale hükümleri ise (m. 555-560) genel hükümlerdir.

Çek hükümlerinin düzenlendiği TTK 1.7.2012 tarihinde yürürlüğe girerken (TTK m. 1534, f. I), ÇekK ise 20.12.2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir (ÇekK m. 10). Görüldüğü üzere özel kanun niteliğinde olan ÇekK önce, genel kanun niteliğinde olan TTK daha sonra yürürlüğe girmiştir. Kanun koyucu, meselenin hallinde hâkimin eski tarihli özel kanun hükümlerini mi yoksa yeni tarihli genel kanun hükümlerinin mi önce uygulanacağı konusundaki sorunu görmüş olacak ki ÇekK m. 1, f. II'yi düzenlemiştir. Kanun koyucu ÇekK m. 1, f. II'de tanzim edilen “*Bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde genel hükümler uygulanır.*” hükmü ile ÇekK hükümlerinin TTK hükümlerine göre özel kanun hükümleri olduğuna işaret ederek, bir yoruma ihtiyaç bırakmamıştır.

¹ 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (2011). R.G. 27846, 14 Şubat 2011.

² 5941 Sayılı Çek Kanunu (2009). R.G. 27438, 20 Aralık 2009.

³ Poroy, Reha/ Tekinalp Ünal. Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları, (İstanbul: Vedat kitapçılık, 24. B, 2021) § 14 N. 500.

⁴ 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu (2011). R.G. 27836, 4 Şubat 2011.

Çek, sıkı şekil şartlarına tabi, ödeme maksadıyla kullanılan mücerret nitelikli bir havale işlemidir⁵. Çek bir ödeme aracı olarak düzenlenmiştir. Aksine bir anlaşma yoksa bir borcun ifası amacıyla çek teslimi ifa uğruna edim olduğu karine olarak kabul edilir (TBK m. 133, f. II).

Kanun koyucu çek kullanımında muhatap bankaları kambiyo ilişkisinin dışında tutmayı hedeflemiştir⁶. Bankanın muhatap sıfatı ile yaptığı çek anlaşmasının tarafı olması, çek yaprağının teslimi ile dönülemeyecek gayri nakdi kredi tahsisi ve ibrazda hamile ödeme yapması kambiyo işlemi değil, borçlar hukuku işlemidir.

Muhatabın çekte kambiyo ilişkisi dışında kalması çek hesabı açmada ve çek yapraklarını teslim etmede özensiz davranarak, kötü niyetli çek hesabı sahibi leh-tarı zarara uğratmasına yol açabilir. Kanun koyucu çek düzenlenmesi, kullanılması ve çek hamillerinin korunması maksadıyla muhatap bankalara çek hesabı açarken, çek yapraklarını teslim ederken ve karşılıksız çek işlemi yapıldığında bazı görevler yüklemiştir. Bu çalışmamızda muhatap bankanın görevlerine aykırı davranışlarından doğabilecek hukuki sorumlulukları ele alınacaktır.

I. ÇEK'TE MUHATABIN BANKA OLMA ZORUNLULUĞU

Türk hukukunda çekin muhatap banka tarafından ödenmesi gerekir (TTK m. 782, f. I). Bankaların zorunlu muhatap seçilmesinde amaç güven kurumu⁷ olmaları ve ödeme güçlerinin yeterliliğinin sürekli Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu tarafından izlenmeleridir⁸. Bu nedenle, çek anlaşmasında muhatap rolü için karşı tarafın banka olması zorunludur.

Bu kapsamda, çek hesabı mevduat veya katılım fonu toplama faaliyet iznine sahip kredi kuruluşu olarak tanımlanan mevduat ve katılım bankalarında açılabil-

⁵ Çekin bu özelliğini düzenlendiği hükümlerden çıkarmak mümkündür. Bunlardan ilkinde, çekte vade yerine düzenleme tarihine ve düzenleme yerine bağlı olarak belirlenen ibraz süresi tercih edilmiştir (TTK m. 796). İkinci husus ise çek, ileri düzenleme tarihli olsa dahi ibrazında ödeneceği konusunda getirilen mecburiyettir (TTK m. 795). Nihayet üçüncüsü, çekte faizin yasaklanmasıdır (TTK m. 786). Bu noktadan hareketle çekin poliçe ve bono gibi kredilendirme fonksiyonuna sahip olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

⁶ Bu durumu çekin bazı hükümlerden tespit etmek mümkündür. Bunlardan ilki, muhatap bankaya yönelik cironun makbuz hükmünde olmasıdır (TTK m. 789, f. IV). İkincisi, muhatabın cirosunun batıl addedilmesidir (TTK m. 789, f. II). Nihayet, kabulün yasaklanması muhatabın aval vermesinin de evveleminde yasaklamıştır.

⁷ Aydın Hanife; *Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu*, (Ankara: Seçkin 2021), 51.

⁸ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Bankacılık Kanununa tabi kuruluşlar ve bunların faaliyetini denetim ve gözetim altında tutar (Bank m. 65). BDDK mevzuatta tanımlanmış risklerin önemli ölçüde artması ve mali bünyenin zayıflaması halinde düzeltici önlemler (m. 68), iyileştirici önlemler (m.69) ve kısıtlayıcı önlemler alabilir (m. 70). BDDK bu alınan önlemler sonucunda bir düzenleme olmazsa bankanın faaliyet iznini kaldırarak Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devir edebilir (m. 71).

lir. Ayrıca, bu bankaların BanK gereğince “*Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dâhil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri (m. 4, d)*” ile “*Nakdî, gayri nakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri hakkında faaliyet izni*” almış olmaları gerekir (m. 10, f. I)⁹. Ancak kalkınma ve yatırım bankaları da kredi kullandırabileceklerinden dolayı, kullandırılan kredinin ödenmesi mevduat sayılmayacağı için çek hesabı açabilmelerine imkân tanımak¹⁰ gerekir (BanK m. 3). Kalkınma ve yatırım bankalarının muhatap olarak gösterildiği çekleri geçerli olarak kabul etmek gerekir.

Bankanın zorunlu muhatap olma rolü her çek yaprağında “*Çek hesabının bulunduğu banka şubesini adı yazılır.*” hükmü ile de netleştirilmiştir (ÇekK m. 2, f. VII-b). Ancak, doktrinde bir görüşe göre; geçerli bir çek düzenlenmesi için diğer unsurları tam olduğunda ‘Banka’ adı altında bir muhatapın gösterilmiş olması yeterlidir. Bu gösterilen bankanın mevcut olmaması veya mevduat kabul yetkisinin bulunmaması, tasfiye edilmiş olması çekin niteliğini etkilemez. Hamil ibraz süresi içinde çeki protesto ettirerek kambiyo hukuku kapsamında düzenlene ve diğer müracaat borçlularına başvurma imkânı ortaya çıkar¹¹. Başka bir görüşe göre banka ibaresi dar yorumlanmalıdır. Bu noktadan hareketle olmayan bir bankanın muhatap gösterilerek düzenlenen çek TTK m. 780 hükmüne aykırı olduğu söylenebilir¹².

Kanaatimizce ÇekK düzenlenmeden önce diğer nitelikli havale ilişkisi poliçede olduğu gibi düzenleyenin kendini lehtar olarak yazdığı çekte (TTK m. 673-818, f. I-c) hayali bir bankanın muhatap olarak gösterilen çeki geçerli kabul edilebilirdi. Fakat zorunlu unsur haline getirilen bankanın verdiği çekin seri numarasının ve karekodunun bulunmaması çeki geçersiz kılacağı hükmü buna engeldir (TTK m. 780, f. I-g). Çekin tedavüle çıkarıldığı anda muhatap olarak gösterilen bankanın faaliyette olması çekin geçerli olması için yeterlidir (TTK m. 800, f. II). Ancak çek tedavüle çıkarıldıktan sonra bankanın faaliyet izninin kaldırılması, TMSF’ye devredilmesi, tasfiyeye tabi tutulması çekin geçerliliğine hanel getirmeyecektir.

⁹ Sadece mevduat kabul eden bankaların çekte muhatap olabileceği görüşü için bkz. Karayalçın, Yaşar, *Ticaret Hukuku III- Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri)*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1970 4. B), 277; Poyroy/ Tekinalp *Kıymetli Evrak Hukuku* § 2 N. 434; Korkut, Ömer, *Çekte Muhatap Bankanın Araştırma-Bildirim Yükümlülüğü ve Hukuki Sorumluluğu*, (Adana: Karahan Kitapevi, 2018), 34; Aydın, *Muhatap Banka*, 52.

¹⁰ Karşı görüş için bkz. mevduat kabul etmedikleri gerekçesi ile muhatap olarak çek düzenlenemez. Kınacıoğlu, Naci, *Kıymetli Evrak Hukuku* (Ankara: Nobel Yayınevi 1999), 263.

¹¹ Kendigelen, Abuzer, *Çek Hukuku*, (İstanbul: On iki levha, 2021, 6. B), 106.

¹² Karayalçın, *Ticaret Hukuku III*, 276.

II. ÇEK ANLAŞMASI

Çek anlaşması ile muhatap banka düzenleyen emrine tahsis edilmiş bir karşılık buldurması halinde keşide ettiği çekleri ödemeyi taahhüt eder (TTK m. 783, f. I)¹³. Zira bankanın o çeki ödeyebilmesi için nezdinde karşılığının bulunması ve ibraz anında çekin karşılığının hazır edilmesi gerekir. Çek anlaşması olmadan çek düzenlenebileceği savunulmakla¹⁴ birlikte, bu çekte banka tarafından verilen seri numarası ve karekod bulunmayacağından TTK m. 780, f. I'de sayılan unsurlardan ikisi eksik olacağından düzenlenemeyeceği kanaatindeyiz.

Çek anlaşması iki taraf borç yükleyen bir sözleşmedir¹⁵. Aynı zamanda çek anlaşması sürekli edimli borç ilişkisi kuran bir sözleşmedir. Ancak banka çek anlaşması ile sürekli olarak çek defteri vermek yükümlülüğü altında değildir¹⁶. Her çek yaprağı tesliminde müşterisinin mali durumunu ve ödeme kabiliyetini yeniden değerlendirmesi gerekir.

Doktrinde çek anlaşmasının niteliği ve şekli konusunda farklı görüşler savunulmuştur.

Cenevre Yeknesak Kuralları'nda da çek anlaşması ifadesine yer verilmemiştir. Çek anlaşmasının hukuki niteliği bazı teoriler üzerinden ortaya konmaya çalışılmıştır¹⁷. Doktrinde çek anlaşmasının hukuki niteliği konusunda farklı görüşler mevcuttur¹⁸. Bir görüşe göre çek anlaşması üçüncü kişi yararına sözleşme (TBK m. 129) olarak vasıflandırılmıştır¹⁹. Ancak çek anlaşmasının konusu çek hesabı sahibi ile muhatap banka arasındaki ilişkileri düzenlediğinden ve üçüncü kişi lehine bu sözleşmeye dayanarak bir hak talebi yaratamadığından dolayı haklı olarak eleştirilmiştir²⁰. Diğer bir görüşe göre ise, tipik sözleşme unsurları bulunmayan ve uygun düştüğü ölçüde vekâlet sözleşmesine ilişkin hükümlerin uygulandığı kendine özgü (*sui generis*) sözleşme olarak nitelendirilmiştir²¹.

¹³ Öztan, Fırat, *Kıymetli Evrak Hukuku*, 1086.

¹⁴ Bozer, Ali/ Göle, Celal, *Kıymetli Evrak Hukuku*, (Ankara: Batider, 2021, 10. B), 340.

¹⁵ Öztan, *Kıymetli Evrak*, (Ankara: Turhan Kitapevi 1997, 2. B), 1090; Bozer/ Göle, *Kıymetli Evrak Hukuku*, 341.

¹⁶ Reisoğlu, *Çek Hukuku*, 111.

¹⁷ Öztan, s. 1097 (*Çek anlaşması nev'i şahsına münhasır bir akittir*); Kendigelen, *Çek Hukuku*, 85; Kınacı, *Çek Hukuku*, 268; Ayli, *Çek*, 61; Özsoy, *Muhatap*, 32.

¹⁸ Bu konuda bkz. Öztan, *Kıymetli Evrak*, 1090-; Kendigelen, *Çek Hukuku*, 85-87; Korkut, *Çekte Muhatap*, 44.

¹⁹ Karayalçın, *Ticaret Hukuku III*, 267-281, 298, 303; Karşı görüş gerekçeleri için bkz. Kınacıoğlu, Naci, *Kıymetli Evrak*, 268; Muhatap banka ile hamil arasında hukuki ilişki bulunmadığından üçüncü kişi lehine sözleşme olarak nitelendirilemez. Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak* § 2 N. 456; Bu kabul ile muhatapın kambiyo ilişkisine dahil olacağı gerekçesi ile karşı çıkılmaktadır. Bkz. Kendigelen/Kırca, *Kıymetli Evrak Hukuku*, 278.

²⁰ Kınacıoğlu, *Çek Hukuku*, 268; Öztan, *Çek Hukuku*, 1092. Farklı gerekçe ile bkz. Kendigelen, *Çek Hukuku*, 86.

²¹ Kendigelen, *Çek Hukuku*, 85; Kendigelen, Abuzer/ Kırca, *İsmail, Kıymetli Evrak Hukuku, Genel Esaslar Kambiyo Senetleri*, (İstanbul, On İki Levha 2019), 277; Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak Hukuku* § 311 N, 456; Aydın, *Çekte Muhatap*, 103.

Gayri nakdi kredi sözleşmesi her çek yaprağı için muhatabın karşılıksız işleminde sonra nakdi ödeme borcuna dönüşen lehtar belirsiz üçüncü kişinin fiilini üstlenme sözleşmesi olarak nitelendirilebilecektir (TBK m. 129, f. II). Ayrıca, ÇekK bu hüküm çek anlaşmasının bir unsuru olacağı düşünerek düzenlememiştir. Benzer şekilde çekin hukuki niteliği ödeme aracı olan akreditifle de ilişkilendirilebilir. Nitekim akreditif de bir görüşe göre; lehtar bakımından üçüncü kişi yararına (uygun belge ibrazı) şartlı bir ödeme taahhüdüdür.²² Dolayısıyla, akreditif bankasında hesap açan ihracatçı, ithalatçı lehine bir hesap açmaktadır ve hesap açılan banka da unsurları tam ve diğer şartları taşıyan çekte olduğu gibi uygun belge ibrazı mukabili lehtara ödeme yapmaktadır. Doktrinde çek hesabı sahibi ile banka arasındaki banka hesabı açma sözleşmesinin üçüncü kişiyi koruyucu etkili sözleşme niteliğinde olduğundan sorumluluğun kaynağı haksız fiil değil sözleşme olduğu savunulmaktadır²³.

Çek anlaşmasının geçerlilik şekli de doktrinde tartışmalıdır. ÇekK m. 2, f. III ilk cümlede düzenlenen “Çek hesabı ilgilinin vekilin veya temsilcinin imzası olmadan açılmaz” ifadesi, çek anlaşmasının yazılı yapılması gerektiği yönünde yorumlanmasına sebep olarak gösterilebilir. Ancak, burada ifade edilen husus çek anlaşması değil çekin karşılığının bulundurulacağı mevduat hesabıdır. Çek hesabı ile çek anlaşması farklı mahiyette sözleşmelerdir. Bu nedenle, çek anlaşmasının kurulmasında geçerlilik için bir şekil öngörülmemiştir²⁴. Ancak ÇekK m. 2, f. III hükmü çek hesabının açılmasını ilgisinin, vekilinin veya temsilcisinin imzasını aradığından, çek anlaşmasının geçerliliğini yazılı şekilde kurulmasının zorunlu olduğu savunulmaktadır²⁵.

Evveleminde TTK m. 783, f. I’de düzenlenen çek anlaşmasının, kanun ile adı ve unsurları düzenlenmediğinden tipik sözleşme olduğunu söylemek mümkün değildir²⁶. Çek anlaşmasının niteliği, TTK m. 783, f. I’e eklenen uygulamada gelişen unsurlara bakılarak tespit edilebilir. Öncelikle, hamil tam üçüncü kişi sözleşmesindeki yararlanan gibi sözleşme ilişkisinin tarafı değildir. Ayrıca, hesapta karşılık bulunması halinde muhatap bankanın ödeme yapma yükümlülüğü bir tür ifa niteliğindedir²⁷.

Sonuç olarak, çek anlaşması hesap sahibinin karşılık buldurması (usulsüz tevdi), cari hesap, ödeme konusunda yetki vekâlet ve çek yaprağı başına üçüncü

²² Uzun, Nihat Şenol, *Akreditifte Bankanın Hukuki Sorumluluğu*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (İstanbul; Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2022), 22-23.

²³ Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak*, § 14 N. 508.

²⁴ Öztan, *Kıymetli Evrak*, 1089; Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak* § 2 N. 456; Ayli, Çek, 56.

²⁵ Reisoğlu, *Çek Hukuku*, 123; Bozer/ Göle, *Kıymetli Evrak Hukuku*, 342.

²⁶ Sözleşmeler konusunda bkz. Oktay, Saibe, *İsimsiz Sözleşmelerde Yorum*, *İÜHFİM, C/ LV*, (1996), 265.

²⁷ Kılıçoğlu, Yılmaz, Kumru, *Tam Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme*, Cevdet Yavuz’a Armağan, MÜHF-HAD, C. 22, S. 3, Y. (2016), 1759-1771.

kişinin fiilini taahhüt sözleşmesinin (TBK m. 129, f. II) objektif esaslı kanuni unsurların olduğu bunlara ek olarak subjektif esaslı unsurların da ekleneceği atipik (*sui generis*) sözleşme olarak nitelendirilebilir²⁸.

III. ÇEK ANLAŞMASININ KURULMA SÜRECİNDE MUHATABIN SORUMLULUKLARI

Kanun koyucu muhatap bankaları çek hesabı açılmadan önce çek hesabı açmak isteyen müşteriyi doğrudan ve muhataba teslim etmek zorunda olduğu belgeler üzerinden gerçek kimliği, ekonomik ve sosyal durumu ile borcunu ödeme sadakatini araştırma mükellefiyeti yüklemiştir.

Çek hesabı açma yasağı ve düzenleme yasağından mahkûmiyeti bulunan kişiye ve böyle bir kişinin yönetiminde bulunduğu, temsilcisi olduğu ve imza yetkilisi olduğu tüzel kişilere de çek hesabı açılmaz ve çek defteri teslim edilmez (Çek K m. 2, f. III-IV).

A. ÇEK HESABI AÇILMASI SÜRECİNDE ARAŞTIRMA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Kanun koyucu bankaların çek hesabı açtırmak isteyenlerin kanuni engeli olup olmadığını kanunda öngörülen şekilde araştırma yükümlülüğü getirmiştir. Bu araştırma MERSİS, Risk Merkezi ve Adli Sicil kayıtlarına bakılarak yapılabilir. Adli Sicil kayıtları Adalet Bakanlığı “*Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğündeki*” bilgi işlem merkezinde tutulur²⁹. Bu sicilde Türk mahkemeleri veya yabancı mahkemeler tarafından verilmiş ve Türk mahkemeleri tarafından tanınmış Türk vatandaşları ile Türkiye’de suç işlemiş yabancıların sicil kayıtları tutulur. Karşılıksız çek düzenleme suçunu işleyenlerin kararlarının kesinleşmesinden sonra veya mahkeme kararı ile çek düzenleme ve hesap açma yasağının kalmasından sonra kesinleşen kararlar, mahkemeler tarafından MERSİS ve Risk Merkezine bildirilir ve ilan olunur³⁰.

²⁸ Öztan, *Kıymetli Evrak*, 1091-1097.

²⁹ Bu konuda bkz. Adli Sicil Yönetmeliği, <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim tarihi: 27.10.2022).

³⁰ *Çek Düzenleme ve Çek Hesabı Açma Yasağının Bildirilmesi; Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararına ilişkin bilgiler, güvenli elektronik imza ile imzalandıktan sonra, Adalet Bakanlığı Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) aracılığıyla MERSİS ile Risk Merkezine elektronik ortamda bildirir. Hakkında çek hesabı açma kararı verilen kişiler, Risk Merkezi bankalara bildirilir. Bu bildirimler ile bankalara yapılacak duyurulara ilişkin esas ve usuller, Adalet Bakanlığının uygun görüşü alınarak Risk Merkezi tarafından belirlenir (ÇekK m. 5, f. VIII).*

Çek Düzenleme ve Çek Hesabı Açma Yasağının Kaldırıldığına Bildirilmesi, Karşılıksız kalan bir çekle ilgili olarak yapılan yargılama neticesinde mahkeme tarafından beraat, ceza verilmesine yer olmadığına, davanın düşmesi veya davanın reddine karar verilmesi halinde, aynı kararda çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağının da kaldırılmasına karar verilir. Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağının kaldırılmasına ilişkin kararın kesinleşmesi üzerine, bu kararlar MERSİS ile Risk Merkezine sekizinci fıkradaki usullerine göre bildirilir ve ilan olunur (ÇekK m. 5, f. IX).

Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı mahkeme tarafından etkin pişmanlık halinde ve mahkûm olduğu cezanın infazından itibaren üç yıl ve her halükarda on yıl sonra yasak kaldırılabilir. Bu karar kesinleştiğinde Risk Merkezine ve MERSİS’e bildirilir.

Çek hesabı açacak olan kişi iki beyanda bulunmak zorundadır. Bunlardan ilki, gerçek kişinin tacir ve esnaf olup olmadığı beyanıdır. Diğeri ise hakkında çek düzenleme ve hesap açma yasağı bulunup bulunmadığını yazılı olarak beyan eder. Tüzel kişi tacir de çek yasaklısı olup olmadığını ve organlarında görevli, temsilci ve imza yetkilisi olarak çalışan kişilerin çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı bulunup bulunmadığını yazılı olarak beyan eder. Ancak, banka bu beyanla yetinmeyerek Risk merkezi ve Adli Sicil kayıtlarından durumun gerçek olup olmadığına bakacaktır³¹. Ayrıca, bankalar çek hesabı açmak isteyen kişinin ekonomik ve sosyal durumunun belirlenmesinde gerekli basiret ve özeni gösterirler (Çek K m. 2, f. I). Banka anonim şirket olduğundan tüzel kişi tacir olarak işletmesiyle işleri görürken basiretli iş adamı gibi davranması gerekir (TTK m. 18, f. II). Dolayısıyla, banka çek hesabı açmadan önce bu kişiyi işyeri seviyesinde araştırmada³², ekonomik ve sosyal durumunun belirlenmede³³, ölü şahıs adına çıkartılan belgelere³⁴ istinaden çek defterini verirken ve müşterisi ile yeterli süre çalışmadan ve kapasite ile ticari faaliyetleri izlemede ve şirketin bulunduğu mahalde istihbarat yapmada³⁵ gerekli basiret ve özeni göstermediğinden sorumlu bulmuştur.

Burada, tüzel kişi tacir olan bankalara TTK m. 18, f. II'ye ek olarak çek hesabı açarken, tıpkı bir kredi müşterisi gibi araştırmada “*basiret ve özen*” sorumluluğu öngörmüştür. Buna göre borcuna sadık ve güvenilir kişilere çek defteri vermesi gerekir³⁶. Bu itibarla banka, tüzel kişi tacir olarak bütün faaliyetlerinde basiretli iş adamı gibi hareket etmek zorundadır (TTK m. 18). Buna ek olarak kanun koyucunun ÇekK m. 2 ile yüklediği yasaklı olma durumunu araştırma ve ekonomik ve sosyal durumunun belirlenmesinde gerekli basiret ve özeni göstermeden müşterisine çek defteri teslim eden banka güvenilir kişi görünümü yaratır. Banka çek defteri verdiği kişiye, üçüncü kişiler nezdinde güvenilir kişi görünümü yaratarak lehtarın yanlış izlenim edinmesine sebep olabilir³⁷. Yargıtay bankaların bu hükme aykırı davranış sebebi ile ortaya çıkacak zarardan haksız fiil hükümlerine göre (TBK m. 49-76) sorumlu tutmuştur³⁸.

³¹ Reisoğlu, *Çek Hukuku*, 121; Kendigelen, *Çek Hukuku*, 155; Bozer/ Göle, *Kıymetli Evrak*, 343.

³² Yargıtay, 11, HD, 13.4.2016, 2015/15059 E., 2016/4062 K., (Lexpera Erişim tarihi: 18.10.2022).

³³ Yargıtay, 11, HD, 24.2.2016, 2015/14512 E., 2016/1995 K., (Lexpera Erişim tarihi: 18.10.2022).

³⁴ Yargıtay, 11, HD, 14.12.2015, 2015/6067 E., 2015/13403 K., (Lexpera Erişim tarihi: 18.10.2022).

³⁵ İst Bam, 12, HD, 13.12.2018, 2018/469 E., 2019/ 1619 K., (Lexpera Erişim tarihi: 18.10.2022).

³⁶ Öztan, *Kıymetli Evrak Hukuku*, 1088.

³⁷ Reisoğlu, *Çek Hukuku*, 115.

³⁸ Yargıtay, 11. HD. 10.6.2013, 2012/14815. E, 2013/11933 K.; Yargıtay, 11. HD. 09.04.2014, 2014/7810. E. 2014/ 10963. K; Yargıtay, 11. HD. 06.06.2013, 2013/8197. E, 2013/11846 K.; Yargıtay HGK. 20.4.2021, 2017/37 E, 2021/512 K., (Lexpera Erişim tarihi: 18.10.2022).

Ayrıca, çek defterinin kargoda kaybolması sonucunda üçüncü kişilerin eline geçmesinden doğan zararlardan da TBK m. 115 gereğince hafif kusurlu olsa dahi sorumlu olacaktır³⁹.

1. Kanunen Talep Edilmesi Zorunlu Belgeleri İsteme Yükümlülüğü

“Bankalar, çek hesabı açtırmak isteyen gerçek tacir olmayan gerçek kişi müşterilerin öncelikle açık kimliklerini saptamak için fotoğraflı nüfus cüzdanı, pasaport veya sürücü belgesi örneklerini, yerleşim yeri belgelerini kimlik vergi numaralarını almak zorundadırlar” (ÇekK m. 2, f. II). “Ayrıca, bunlara ek olarak çek hesabı açmak isteyen kişi ise ticaret sicil kayıtlarını, esnaf ve sanatkâr olanların ise esnaf ve sanatkâr sicil kayıtlarını alarak çek hesabı açma ve düzenleme yasaklarına ilişkin Risk Merkezi bilgileri ile Adli Sicil kayıtlarını istemek mecburiyetindedirler” (ÇekK m. 2, f. II).

“Yerleşim yeri, yurt dışında bulunan kişiler bankaya kendileri ile ilgili olarak Türkiye’de bir adres bildirmek zorundadırlar” (Çek K m. 2, f. II). Kanun koyucu, bu hükmü yurt dışına tebligatlar zaman aldığı için yargılama ve iletişimi hızlandırmak maksadı ile düzenlendiği anlaşılmaktadır (Çek K m. 2, f. II).

Çek her bir yaprağında gerçek veya tüzel kişinin adının matbu olarak bulunması zorunlu tutulsa da TTK m. 780’de düzenleyenin sadece imzası aranmıştır. Doktrinde bir görüşe göre tüzel kişi olmayan kat malikleri yönetimi ve site yönetimlerinin verilen yetki çerçevesinde çek hesabı açma ve yöneticiye çek düzenleme yetkisi tanıyabilirler⁴⁰. Ancak tüzel kişi olmayan kişi toplulukları, gerçek kişilerden oluştuğundan çek düzenlemek üzere vekil veya temsilci tayin edemez. Düzenlemesi halinde hukuki ve cezai sorumluluk tüm site sakinlerine ait olacaktır (ÇekK m 5, f. 3).

2. İmza Örneği Alma, Tacirlik ve Çek Yasaklısı Durumunun Tespiti ile Bu Bilgileri Sisteme Kaydetme Yükümlülüğü

“Çek hesabı ilgilinin, vekilin veya yasal temsilcisinin imzası olmadan açılmaz” (ÇekK m. 1, f. 1). Burada çek hesabı vekil tarafından açılmasına rağmen çek asıl veya tüzel kişilerde başka bir kişi tarafından düzenlenecek ise düzenlenerek ibraz edilen çeklerde imzanın gerçekliğini veya sahteliğini tespit etmek için onun da imza örneklerinin teslim alınması zorunludur. Çek hesabı ile düzenleyen kişinin farklı kişiler olması halinde, ayrıca düzenleyecek olan kişinin Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası (TCKN) yazılır (ÇekK m. 2, VII-f).

³⁹ Bozer/ Göle, *Kıymetli Evrak Hukuku*, 349 dn. Yargıtay, 11. HD, 14.01.2020, 2045. E./ 361. K (YKD 2020, S. 11, s.3019 vd).

⁴⁰ Çekin karşılıksız çıkması halinde çeki düzenleyen karşılıksız çek düzenleme suçu işlemiş olacaktır (Reisoğlu, *Çek Hukuku*, 115).

3. Çek Defteri Türünün Belirlenmesi, Basılması ve Teslimi

Çek defterleri bankalar tarafından basılır veya bastırılır (ÇekK m. 2, f. V). Çeklerin baskı şekli tebliğ belirlenir ve Resmi Gazetede (RG) yayımlanır⁴¹. Çek defterlerinde tür olarak ilk kertece tacirlere verilecek ve tacir olmayanlara verilecek ayırımı yapılmıştır. İkinci ayırım ise hamiline çek yaprakları ve hamiline olmayan çek yaprakları olarak yapılmıştır. Tacirlere ve tacir olmayanlar ile hamiline düzenlenecek çekler, açıkça ayırt edilebilecek biçimde bastırılır. Esnaf ve sanatkâr odalarına kayıtlı olanlarda, tacir çeklerini⁴² kullanacakları öngörülmüştür. Tacir kişilere özgü çek hesabı açtıranlar hakkında bu kanununun tacirlere ilişkin hükümleri uygulanır (ÇekK m. 2, f. XI). Banka, tacirin kullandığı çekin ticari hayata etkileri sebebi ile verirken tacir olmayan kişilere nazaran daha sıkı bir incelemeden geçirilir⁴³.

Hamiline düzenlenecek çekler için hamiline çek yapraklarının kullanılması gerekir⁴⁴. Bu çek yapraklarının üzerinde hamiline ibaresinin matbu olarak bulunması zorunludur (ÇekK m. 2, f. VI). Matbu evrakta sadece “hamiline” ibaresinin bulunması şart koşulmuştur. Ancak, hamiline ibaresi yerine buna benzer başka kelimelerin kullanılmasıyla çek hamiline yazılabilir. Bununla birlikte, kimin lehine düzenlendiği gösterilmeyen çek hamiline sayılır (TTK m. 785, f. III). Hamiline çekler için ayrı bir hesabın açılması zorunludur (ÇekK m. 2, f. VI, c. 3).

Kambiyo senetlerinde öngörülen şartları yerine getirmek kaydı ile türünün değiştirilmesine izin verilmiştir (TTK m. 650). Ancak hamiline çek defteri yaprağı kullanılmadan hamiline çek düzenlenmesi yasaklandığı için hamiline olmayan matbu çek yaprakları kullanılarak düzenlenmiş bir çekin hamiline çek olarak değiştirilmesi halinde bu aykırılığı içeren her bir çekle ilgili olarak Cumhuriyet Savcısı tarafından üç yüz TL’den üç bin TL’ye kadar idari para cezası ile cezalandırılır.

ÇekK’nda öngörülen kurallara aykırı olarak düzenlenen çeklerde, düzenleyenlere hapis cezası öngörülmüştür. Ancak, söz konusu çeklerde TTK m. 780’de sayılan unsurlar bulunuyorsa geçerlidir. Bu itibarla süresi içinde ibraz edildiğinde karşılığı varsa ödenecek yoksa karşılıksız işlemine tabi tutulacaktır. Karşılıksız işlemi yapılan çek yaprakları için bankanın ödemekle yükümlü olduğu tutardan sorumluluğu devam edecektir⁴⁵. Yargıtay’a göre bu ödeme yükümlülüğü Kanunla

⁴¹ Maliye Bakanlığı, Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği’nin görüşü alınarak çek defterlerinin baskı şeklini belirleyen esaslar Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından Resmi Gazetede yayımlanacak tebliğ ile düzenlenir.

⁴² Tacir çekleri hakkında bkz. Teoman, Ömer; *Yeni Çek Yasası “Tacir Çekleri”ni Getiriyor, Tüm Makalelerim, C. III: 2002 -2010*, (İstanbul; Vedat Kitapçılık, 2010), 268-270.

⁴³ Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak*, § 14, N. 503a.

⁴⁴ Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak*, § 14, N. 504.

⁴⁵ Reisoğlu, *Çek Hukuku*, 110.

yükletilmiş olduğundan çek hesabı sahibinin mevduatının her bir çek yaprağı ile sınırlı olarak banka lehine rehinli olduğunun kabulü zorunludur⁴⁶.

Bir görüşe göre ÇekK m. 3 dikkate alındığında çek yaprağının mevzuatta belirlenen usul ve esaslara göre basılması bir geçerlilik şartıdır⁴⁷. Ancak ÇekK m. 2, f. IX hükmüne göre çekin geçerli olması için TTK m. 780’de sayılan zorunlu unsurların bulunması yeterli sayılmıştır.

B. MUHATAP BANKANIN TTK m. 780’e GÖRE KAYDETME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Kanun koyucu muhatap bankalara çek hesabı açtıkları kişiler ile çek hesabı tüzel kişi ise hesap açılış tarihi itibari ile tüzel kişi tarafından bildirilen işlem yetkililerini TTK m. 780 gereğince tutulan sisteme kaydetme yükümlülüğü getirmiştir (ÇekK m. 2, f. III-son cümle). Kanun koyucu bu hükmü getirmedeki maksadının ileri tarihli (*post date*) düzenlenen çeklerde, düzenleyenin tüzel kişiyi temsil yetkisi varken düzenlediği çeklerin, çekin ibrazına izin verildiği tarihte temsil yetkisine sahip olmadığı durumlarda ortaya çıkan mağduriyetleri önlemek olduğunu söyleyebiliriz⁴⁸.

Uygulamada, çekte vade yerine ibraz tarihi bulunması sebebi ile ödeme için ibrazda kısa süreler öngörülürken çek metininden anlaşılmayan ileri tarihli çek düzenleyerek yaratılan uzun vade sonucunda çeki düzenleyenin çek keşide veya temsil yetkisi bulunmadığında, geçersizlik def’isi ile karşılaşılmasını önlemek olduğunu söyleyebiliriz (TTK m. 677-678).

Yukarıda adı geçen karekod bilgilerinin depolandığı sistem 5411 sayılı Bank K Ek-1 maddesi uyarınca kurulan “Türkiye Bankalar Birliği Risk Merkezi” tarafından kurulur. Bu risk merkezinde sistemde depolanan verileri BankK m. Ek-1-11. fıkraya göre bilgi alış verişini gerçekleştirdiği şirket ile paylaşmaya yetkilidir. Bu yetki kullanılmadığı takdirde, sistem bilgilerin paylaşıldığı şirket nezdinde de kurulabilir (TTK m. 780, f. III).

Lehine karekodlu çek düzenlenen lehtar, teslim aldığı çeki TTK m. 780, f. III’te belirtilen sisteme kaydeder. “Karekodlu çekin sisteme kaydedildiği tarihten sonra çek düzenleyen kişinin temsilcilerinde meydana gelen değişikliklerle, çek hesabı sahibi tüzel kişinin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz” (ÇekK m. 3, f. X). Başka bir deyişle, “çekin tedavüle çıkarılmasından sonra, düzenleyenin ölümü, medeni haklarını kullanma ehliyetini kaybetmesi veya iflası çekin geçerliliğini etkilemez” (TTK m. 800).

⁴⁶ Yargıtay HGK. 21.09.2011, 2011/513. E, 2011/549 K. (Lexpera Erişim tarihi: 18.10.2022).i: 18.

⁴⁷ Reisoğlu, *Çek Hukuku*, 105.

⁴⁸ Bu konuda bkz. Poroy/Tekinalp, *Kıymetli Evrak*, § 14, N. 500.

IV. ÇEKİN ÖDEME İÇİN İBRAZİ SÜRECİNDEKİ MUHATABIN SORUMLULUKLARI

“Çek, düzenlendiği yerde ödenecekse on gün; düzenlendiği yerden başka bir yerde ödenecekse bir ay içinde muhataba ibraz edilmelidir” (TTK m. 796, f. I). Ödeneceği ülkeden başka bir ülkede düzenlenen çek, düzenleme yeri ile ödeme yeri aynı kıtada ise bir ay ayrı kıtalarda ise üç ay içinde ibraz edilmelidir. Bu bakımdan bir Avrupa ülkesinde düzenlenip de Akdeniz’e sahili bulunan bir ülkede ödenecek olan ve aynı şekilde Akdeniz’e sahili olan bir ülkede düzenlenip bir Avrupa ülkesinde ödenmesi gereken çekler aynı kıtada düzenlenmiş ve ödenmesi şart kılınmış sayılır (TTK m. 796, f. II).

Yukarıda öngörülen çekte ibraz süreleri çekte yazılı düzenleme tarihinin ertesi günü başlar (TTK m. 796, f. III). “Karşılığı bulunan çek, hesabın bulunduğu muhatap bankanın herhangi bir şubesine ibraz edildiğinde hamilin varsa vergi kimlik numarası saptandıktan sonra ödenir. Ancak çek, hesabın bulunduğu şubede başka bir şubeye ibraz edildiğinde, o şube tarafından karşılığı sorulmak suretiyle ödenir” (Çek K m. 3, f. I).

Çekin karşılığının bulunmasına rağmen geçerli bir neden olmadan ödeme yapmayan banka görevlisi için hapis cezası öngörülmüştür (ÇekK m. 7, f. V). Ancak, doktrinde bankanın ödememe eyleminden doğan hamil zararının hangi hukuki temele dayanılarak tazmin edileceği tartışmalıdır. Bir görüşe göre ÇekK m. 7, f. V ile “kanundan doğan bir borç ilişkisi⁴⁹” tesis edildiğinden, bankanın bu eyleminin kanundan doğan borca aykırı davranıştan TBK m. 112’de düzenlenen sözleşmeye aykırılık hükümlerinin kıyasen uygulanacağı kabul edilmektedir⁵⁰. Başka bir görüşe göre ise emredici hükme aykırı davranış ile haksız fiilin hukuka aykırılık unsuru teşekkül ettiğinden haksız fiil hükümlerinin uygulanması gerekir. Bu görüşe gerekçe olarak kanundan doğan borç kavramı hakkında verilen tanımın çekte muhatap-hamil ilişkisine uygun düşmemesi gösterilmektedir⁵¹. Nihayet son görüşe göre hamil sadece keşideciye karşı sebepsiz zenginleşme davası açarak (TTK m. 818, f. I atfı ile TTK m. 733) zararını karşılayabilir⁵².

⁴⁹ Kanundan doğan borç ilişkisi için bkz. Kocayusufpaşaoğlu, Necip (Hatemi/ Serozan/ Arpacı), Borçlar Hukukuna Giriş Hukuki İşlem Sözleşme, (İstanbul; Filiz Kitapevi 2017).73 Kanundan doğan borç deyiiminin doğru olmadığı eleştirisi için bkz. Kocayusufpaşaoğlu, Borçlar Hukuku, 76; Eren, Fikret, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, Ankara Yetkin, 2018, 23. B, s.161: Yetkin; Oğuzman, Kemal/ Öz, Turgut; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, (İstanbul: Vedat Kitapevi, 2017, C. 1, 15, B), 34.

⁵⁰ Kendigelen, Abuzer, Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı, *Ticaret Hukuku Kürsüsünde On Beş Yıl- Makalelerim*, (İstanbul: Beta Kitapevi, 2001), 89; Arslan, Çetin/ Kayaççiçek, Murat, 5941 Sayılı Çek Kanunu Şerhi, (Ankara: Söz Kesen, 2010), 301; Kendigelen/ Kırca, Kıymetli Evrak Hukuku, 312; Ayli, Çek, 130; Özsoy, *Muhatap*, 99; Aydın, *Çekte Muhatap*, 94.

⁵¹ Tekil, Müge, *Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu*, İstanbul 1997, s. 41.

⁵² Bozer/ Göle, *Kıymetli Evrak Hukuku*, 424.

Öncelikle, “*kanundan doğan borç deyimi ile kast edilenin kanun özel olarak düzenlediği bazı tipik olgular dışında kalan diğer olgulardan doğan borçlar anlamına gelmektedir.*” Muhatap bankaya karşılığı hazır bulunduğu takdirde çekin ödenmesinde konusunda kanunla (ÇekK m. 3, f. I) görev çek anlaşması ile borç yükümlenmiştir. Çek hamili ibraz ile ödeme talebinde bulunabilmektedir. Bu nedenle, muhatap bankaya çeki süresinde ibraz eden kişiye ödeme yükümlülüğünü tam üçüncü kişi yararına sözleşme olarak nitelendirilebilir (TBK m.129, f. II). Zira temel ilişkiden soyutlanarak verilmiş olsa da yenileme iradesi yoksa çekin teslimi ifa uğruna bir edimdir (TBK m. 133, f. II). Çekten ibraz süresi geçmeden caymada mümkün değildir (TTK m. 799). Bu durumda çekin nihai borçlusunun muhatap banka olduğunu kabul etmek gerekir (ÇekK m. 3, f. I). Dolayısıyla hamil karşılık olmasına rağmen çek ödenmediğinde muhatap bankadan tam üçüncü kişi yararına sözleşme hükümlerine kıyasen ödeme isteyebilir (TBK m.129, f. II).

Yargıtay, düzenleyenin hesabında para bulunmasına rağmen ödeme yapmayan davalı bankaya, akidine gitmeden iş bu davayı açarak bankadan çek bedeli talep edebileceğinden diyerek, muhatap bankanın ödeme yükümlülüğü bulunduğunu kabul etmiştir⁵³.

A. ÇEKİN ÖDENME İÇİN İBRAZINDA İNCELEME YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Çekin ibrazının, ibraz süresi içinde muhatap bankanın bir şubesine veya takas odasına sunulması yapılması gerekir. “*Karşılığı bulunan çek, hesabın bulunduğu veya muhatap bankanın başka bir şubesine ibraz edildiğinde varsa hamilin vergi numarası saptandıktan sonra ödenir. Ancak, hamil çeki hesabın bulunduğu şubeden başka bir şubeye ibraz edilmişse, o şube tarafından karşılığı sorulmak suretiyle ödenir*” (ÇekK m. 3, f. I). Muhatap banka, hesapta karşılığı olmasa dahi çekin açığa kredi kullandırarak ödemesinde mani hal bulunmamaktadır.

Çekin başka bir banka şubesine tevdi edilmesi ibraz yerine geçmez. Başka bir deyişle, hamilin çeki müşterisi olduğu banka şubesine tahsil, temlik veya rehin maksadı ile bırakmış olması ibraz yerine geçmez. Banka takas odasına ibraz işlemini hamilden yazılı yetki alarak yapmalıdır. Çekin muhatap banka şubelerinden birine ibraz edilmesi zorunluluğu kuralının istisnası, takas odasına ibraz edilmesidir⁵⁴. Çekin takas odasına ibrazı ödeme için ibraz yerine geçer (TTK m. 798).

Takas odasına ibraz edilen çekler için muhatap bankanın çek yaprağı başına ödemekle yükümlü olduğu tutar dâhil kısmi ödeme yapılamaz. “*Ancak bu durum muhatap bankanın ödeme yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Takas odası aracılığı ile ibraz edilen çekin, hesapta yeterli karşılığının olmadığı belirlenmesi*

⁵³ Aydın, Muhatap, 94: Yargıtay, 11, HD, 7.3.2017, 2016/740. E, 2017/ 1338. K. (www.kararara.com Erişim tarihi: 1.10.2022).

⁵⁴ Reisoğlu, *Çek Hukuku*, 216.

halinde muhatap banka tarafından, hesapta bulunan kısmi karşılık tutarı, çek iibraz eden hamil lehine on beş gün süreyle bloke edilir” (ÇekK m. 8, f. IV).

Nitelikli havale ilişkisinde banka ödeme görevini ifa eder. Çek iibraz edildiğinde, banka çalışanı iibraz edilen çek aslı üzerinden doğrudan inceler. Öncelikle çekin unsurlarını ve imzayı kontrol ederek geçerli bir çek olup olmadığını (TTK m. 780), çekin süresi içinde iibraz edilip edilmediğini, iibraz edenin ciro zinciri içinde ise yetkili hamil olup olmadığını (TTK m. 790-801), hesap üzerinde ihtiyati tedbir, rehin ve haciz olup olmadığını kontrol eder. Bu sayılanların incelemesi sonucunda bir engel yoksa hamilin vergi kimlik numarasını saptadıktan sonra ödeyebilir (ÇekK m. 3, f. I).

Muhatap banka ile hamil arasında ne kambiyo ne de sözleşme ilişkisi bulunur. Bu nedenle hamil ile banka arasında sadece haksız filli (TBK m. 49-76) hükümlerine göre bir ilişki olabilir⁵⁵. Doktrinde, Banka çek hesabı açtığı kişide basiret ve özenli davranmayarak sahte kimlik ile adına hesap açılıp bu hesaptan çek alınarak dolandırılan hamile karşı haksız fiil ve ikinci aşamada sözleşmeye aykırılıktan sorumlu tutulabileceği görüşü savunulmaktadır⁵⁶.

Muhatap, sahte ve tahrif edilmiş çeki ödenmesinden doğan zarardan sorumludur (TTK m. 812). Bu hükümde “*casus sentit dominus*” hasar ödeyene (malike) aittir ilkesi, çekler içinde geçerli kılınmıştır⁵⁷. Doktrinde TTK m. 812’de bankanın kusursuz (objektif) sorumluluğu düzenlendiği kabul edilmektedir⁵⁸. Muhatap banka sahte ve tahrif edilmiş çeki öderken tüm dikkat ve özeni gösterdiğini ispat etse dahi, çek hesabı sahibinin uğradığı zarardan sorumlu olacaktır⁵⁹. Sahte ve tahrif edilmiş çeki ödeyene bankanın sorumluluktan kurtulma veya azaltmasının çaresi düzenleyen çek defterini iyi saklamamış olması gibi bir başka kusurunun ispat etmesidir⁶⁰. Ancak, çek hesabı açma sözleşmesinde taraflar, muhatap bankanın sahte ve tahrif edilmiş çeki ödemekten sorumlu olmayacağını düzenleseler dahi bankacılık imtiyaz sahipliği ile yürütülen bir faaliyet olduğundan dolayı bu hüküm geçersiz olacaktır⁶¹.

⁵⁵ Aydın, *Çekte Muhatap*, 103.

⁵⁶ Kendigelen, *Çek Hukuku*, 84.

⁵⁷ Karayalçın, Yaşar, *Ticaret Hukuku-III*, 300.

⁵⁸ Aydın, *Çekte Muhatap* 116 dn. 415; Korkut, *Çekte Muhatap*, 149; Yılmaz, *Lerzan, Kambiyo Senetlerinde (Çek-Bono-Poliçe’de) Def’iler*, (İstanbul; Aristo, 2017, 2. B) 274; Kendigelen, */Kırca, Kıymetli Evrak Hukuku*, 318; Bozer/ Göle, *Kıymetli Evrak Hukuku*, 404; Ayli, *Çek*, 112.

⁵⁹ Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak*, § 11 N. 488d; Reisoğlu, *Çek Hukuku*, 209; Kendigelen, *Çek Hukuku*, 340; Ayli, *Çek*, 113; Aydın, *Çekte Muhatap*, 116.

⁶⁰ Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak*, § 11 N. 488g; Kendigelen, *Çek Hukuku*, 344; Korkut, *Çekte Muhatap*, 57; Aydın, *Çekte Muhatap*, 121. Detaylı bilgi için bkz. Uzun, Nihat Şenol, “*Sahte veya Tahrif Edilmiş Çekte Bankanın Hukuki Sorumluluğu*”, *REGESTA*, 5/2, (2020), 317-344.

⁶¹ Kendigelen, *Çek Hukuku*, 341; Aydın, *Çekte Muhatap*, 117; Ayli, *Çek*, 123.

Sahte çeki ödeyen banka, çeki ibraz ve tahsil eden hamile karşı, sahtecilik ve tahrifatı bizzat kendisi yaparak, bankaya ibraz edip tahsil etmesi şartıyla rücu davası açılabilir⁶².

Muhatap bankanın, ödeme için çek ibraz edildiğinde çek defteri verdiği hesap üzerine lehine rehin olduğu (TMK m. 954) gerekçesi ile ödeme yapmaması durumunda hem düzenleyene hem de hamile karşı sorumluluğu söz konusu olabilir⁶³.

Sahte veya tahrif edilmiş çeki ödeyen banka, hamil (lehtara karşı) haksız fiil (TBK m. 49-76) hükümlerine göre kusurundan sorumludur⁶⁴. Böyle bir durumda banka zarardan objektif olarak sorumlu olacaktır.

B. DÜZENLEME TARİHİNDEN ÖNCE İBRAZ EDİLEN ÇEKİ ÖDEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Çek görüldüğünde ödenir. Buna aykırı herhangi bir kayıt yazılmamış hükmündedir (TTK m. 795, f. I). Düzenleme günü olarak gösterilen günden önce ödenmek üzere ibraz edilen çek, ibraz günü ödenir (TTK m. 795). İbraz süresi içinde ibraz edilmeyen çek kambiyo senedi vasfını yitirecektir. Ancak, Kanun koyucu 31.12.2023 tarihinde kadar, üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce çekin ödenmek için muhatap bankaya ibrazı geçersiz saymıştır (ÇekK geçici m. 3, f. VIII). Bu nedenle, muhatap bankanın ödeme yükümlülüğü, kanuni ibraz süresi içinde ibraz edilen çeklerle sınırlı olacaktır⁶⁵.

Bu sonuçlardan ilki, ileri tarihli düzenlenen çekin ibraz süresi içinde olmayan ibrazı geçersiz sayıldığı⁶⁶ için çek karşılığının hesapta olmasına rağmen hamile ödenmemesi gerekir (ÇekK m. 2, f. VII-a). Bu durumda ödeme yapmayan banka görevlisi için suçun unsurlarını oluşturmaz (ÇekK m. 7, f. V).

İkincisi, üzerinde yazılı düzenleme tarihinden önce ibraz edilen çekin karşılığının TTK m. 795 (eTTK m. 707) hükmü gereğince “*kısmen veya tamamen ödenmemiş olması halinde, bu çekle ilgili hukuki takip yapılamaz. İleri düzenleme tarihli çekle ilgili olarak, hukuki takip yapılabilmesi için, çek üzerindeki düzenleme tarihine göre kanuni ibraz süresi içinde bankaya ibraz edilmesi ve karşılıksızdır işlemine tabi tutulması şarttır*” (ÇekK m.3, f. VIII).

⁶² Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak*, § 12, N. 488k; Korkut, *Çekte Muhatap*, 164.

⁶³ Reisoğlu, *Çek Hukuku*, 209.

⁶⁴ Yılmaz, *Kambiyo Senetleri*, 277.

⁶⁵ Kendigelen/ Kırca, *Kıymetli Evrak*, 312.

⁶⁶ Doktrinde “*geçersiz sayılma*” ifadesi yerine keşidecinin kendisine tanınan olanaktan yaralanması durumunda ödeme için ibrazı “*herhangi bir hüküm doğurmayacağı*” ifadesinin daha doğru bir yaklaşım olacağı yönünde bkz. Teoman, Ömer; Çek Hukukunda 5838 Sayılı Yasa ile Yapılan Değişiklikler, *Tüm Makalelerim, C. III: 2002 -2010*, (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010), 152.

Görüldüğü üzere 20.12.2009 ile 31.12.2023 tarihleri arasında TTK m. 795 hükmü uygulanmayacaktır. Ayrıca, ÇekK m. 3, f. VIII'de hamilin başvuru hakkının sadece muhatap bankaya ibraz veya ibraz yerine geçen takas odası aracılığı ile değil, hamil başvuru hakkını resmi belge ile protesto ederek de kullanamayacaktır (TTK m. 808).

Kanun koyucu, ileri tarihli düzenlenen çekin ibraz süresi içinde olmayan bir tarihte hamilin başvuru hakkını kullanması halinde yasakladığı hukuki takip sadece kambiyo senetlerine özgü takip yoludur (İİK m. 167-170/b). Bu hüküm yasaklama getirdiği için dar yorumlanması gerekir. İleri tarihli çekte kanuni ibraz süresinden önce hamilin başvurması hakkını kullanması halinde genel takip yolunda başvurabilmelidir. Aynı zamanda bu tarihler arasında çek ödeme fonksiyonu yanında kredilendirme fonksiyonuna da sahip olmuştur.

İbrazin yasaklı olduğu dönemde hamil ibrazda bulunmuşsa, banka çalışanı “karşılıksızdır” işlemi yapması sebebi ile doğacak zararın, çek bedelinin düzenleyenden tahsil edilememesi şartı ile banka ve hamilin birlikte (müteferrik) kusur (TBK m. 52) oranlarına göre sorumlulukları ayrı ayrı tespit edilmelidir⁶⁷.

C. ÇEKİN KARŞILIKSIZ ÇIKMASI HALİNDE ORTAYA ÇIKAN YÜKÜMLÜLÜKLER

Çekte karşılıksızdır işleminin sonuçları çek hesabı sahibi üzerinde doğar. “Karşılıksızdır” işlemi muhatap bankanın hamile ödemekle zorunlu olduğu tutar dışında, çek bedelinin karşılanmayan kısmıyla sınırlı olarak yapılır (ÇekK m. 3, f. III). “Çek hesabı sahibi gerçek kişi, kendisi adına çek düzenlemek üzere bir başkasını temsilci veya vekili olarak tayin edemez. Gerçek kişinin temsilcisi veya vekili olarak çek düzenlemesi halinde, bu çekten dolayı hukuki ve cezai sorumluluk çek hesabı sahibine aittir” (ÇekK m. 5, f. III). Bu hükmün düzenlenmesi ile imza matbu çekte adı yazana ait olmasa dahi karşılıksız çek işleminden doğan hukuki ve cezai sorumluluğun çek hesabı sahibine ait olduğu tanzim edilmiştir.

1. Çeke Karşılıksız İşleminin Yapılması

Karşılıksızdır işleminde ibraz tarihinin çekin üzerine yazılması zorundadır. Hesapta karşılık yoksa “karşılıksız” işlemi muhatap bankanın hamile kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarın dışında, çek bedelinin karşılanmayan kısmıyla sınırlı olarak yapılır (ÇekK m. 3, f. II). Muhatap banka düzenlenmiş çek üzerine bloke kaydı düşmediği sürece bedeli ödemekle zorunlu olduğu tutar dışında ödeme sorumluluğu bulunmamaktadır. Çekin yanlışlıkla karşılıksız işlemine tabi tutulması ağır kusur olarak nitelendirilmiştir⁶⁸.

⁶⁷ Bu konuda farklı görüş için bkz. Yasan, Mustafa, *Çek Kanunu Geçici M.3 F.1 Uyarınca Üzerine Yazılı Düzenleme Tarihinden Önce İbrazi Geçersiz olan Çekin, Muhatap Banka Tarafından İşleme Konması (Özellikle Ödenmesi)*, TAAD, 5/19, (Ekim 2014), 321-354.

⁶⁸ Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak*, § 14, N. 516.

Muhatap bankanın karşılıksız işleminden sonra yapmakla yükümlü olduğu işlemler hamilin bankanın ödemekle yükümlü olduğu tutar dâhil, kısmi ödemenin kabul edilip edilmemesine göre ikiye ayrılır. Bunlardan ilki, hamilin kısmi ödemeyi kabul etmesi halinde yapılır. Bu durumda “karşılıksız işlemi”; çekin arka yüzüne tahsil için bankaya ibraz edildiği tarih, hesap durumu, bankanın yükümlülüğü çerçevesinde ödediği miktar ve ibraz eden gerçek kişinin adı soyadı yazılmak, bu kişinin tüzel kişi adına bedeli tahsil etmesi halinde bu husus belirtilmek ve bu kişi ile birlikte banka yetkilisi tarafından imzalanmak suretiyle yapılır”.

“Banka tarafından ödenen miktar düşüldükten sonra karşılıksız kalan tutar açıkça belirtilir⁶⁹. Hamilin imzalamaktan kaçınması halinde, karşılıksızdır işlemi yapılmaz” (ÇekK m. 3, f. IV).

İkincisi, kısmi ödemenin hamil tarafından talep edilmemesi halinde yapılan karşılıksız işlemidir. “Bu işlem için ibraz tarihi ile ödememe nedeni çekin üzerine yazılır. Çek üzerine hamilin imzası alınarak geri verilir; ön ve arka yüzünün fotokopisi banka tarafından saklanır”.

“Çek hesabında hiç karşılığın bulunmaması ve hamilin sadece muhatap bankanın kanunen ödemekle yükümlü olduğu tutarın ödenmesini istemesi halinde de karşılıksız işlemi ikinci işlem gibi yapılır” (ÇekK m. 3, f. V). Bankanın her bir çek yaprağı ile ilgili olarak ödemeyi taahhüt ve garanti etmesi, çek yaprağı üzerinde yazılı baskı tarihinden itibaren beş yıl içinde ibraz edilip karşılıksız işlemi yapılması şartı ile geçerlidir (ÇekK m. 4, f. IX). Doktrinde beş yıllık sürenin başlangıç tarihinin çek üzerinde matbu tarihten itibaren değil zorunlu unsur olan düzenleme tarihinden itibaren başlaması gerektiği savunulmaktadır⁷⁰. Çek bir ödeme aracıdır ve tüm fonksiyonları buna göre düzenlenmiştir. Bu nedenle, banka çek defterini teslim ettiği tarihten itibaren her bir çek yaprağı için karşılık ayırmakla yükümlüdür. Bu görüşe göre bankanın hukuki sorumluluğunun düzenleme tarihinden başlaması ödeme garantisini takip yönünden bir belirsizlik ve süresiz karşılık ayırma zorunluluğu doğuracaktır (BanK m. 53). Ayrıca, ekte en uzun zaman aşımı üç yıl (TTK m. 814), olarak belirlenmiştir, TBK m. 147 ile uyumlu beş yıl makul bir süre olduğu söylenebilir.

2. Hamile Talebi Halinde Düzenleyenin Bilgilerinin Verilmesi

Muhatap banka ile çek hesabı açma sözleşmesi kurulmasından sonra, çek hesabı sahibinin verdiği bilgilerin, müşteri sırrı olarak korunması gerekir. “Bankacılık faaliyetlerine özgü olarak bankalar ile müşteri ilişkisi kurulduktan sonra gerçek ve tüzel kişilere ait veriler, müşteri sırrı haline gelir. Bu bilgiler müşterinin

⁶⁹ Poroy/ Tekinalp, *Kıymetli Evrak*, § 14, N. 451a.

⁷⁰ Helvacı, Mehmet/ Aksu, Raziye, *Çekte Baskı Tarihinin Muhatap Bankanın Sorumluluğuna Etkisi*, MÜHF-HAD, 23/2, (2017) 223-248.

açık rızası alınsa dahi, müşteriden gelen bir talep ya da bir talimat olmaksızın yurt içinde veya yurt dışındaki üçüncü kişiler ile paylaşılamaz” (BanK m. 73, f. II ikinci cümle). Müşteri sırrı olan bu bilgiler, müşteriden gelen talep ve talimat veya emredici kanun hükümlerinin düzenlendiği hallerde paylaşılabilir.

Bir gerçek veya tüzel kişinin bilgilerinin müşteri sırrı haline gelmesi için evleviyetle müşteri ilişkisinin kurulması gerekir. Bu ilişki çek hesabı anlaşmasından önce karşılığın hazır bulundurulacağı ve matbu çek yaprağında matbu bulunması zorunlu banka şube adı ve çek numarasının verilmesi için çek hesabı açılmasıyla kurulur (ÇekK m. 2, f. VII-a, b). Bu hesapta bulunan tüm bilgiler ve hesap sahibinin adresi müşteri sırrı olarak nitelendirilebilir⁷¹.

Bu istisnalardan birisi de çekin kısmen veya tamamen karşılıksız çıkması halidir. Muhatap, teslim ettiği çekin kısmen veya tamamen karşılığının çıkmaması şartı ile talebi halinde karşılıksız çek hamili veya temsilcisine çeki düzenleyen kişinin bilinen adresleri verilir (ÇekK m. 2, f. II-son cümle).

3. Bankanın Kamu Otoritelerine Bildirim Yükümlülükleri

Kanun koyucu, çek hamillerini korumak amacı ve çekin unsurlarını netleştiren bilgiler yanında kayıt dışı ekonomiyi denetim altına alarak vergi gelirlerini artırmak ve kara paranın aklanmasını önlemek maksadı ile çekin baskı şeklini belirlemiştir. Çek yaprağı üzerinde çek hesabı sahibinin vergi kimlik numarası (ÇekK m. 2, f. VII-ç), çek hesabı sahibi gerçek kişi ise TCKN, tüzel kişi ise MERSİS numarası (ÇekK m. 2, f. VII-e) ve çek hesabı ile düzenleyen farklı ise düzenleyen kişinin TCKN’si (ÇekK m. 2, f. VII-f) bulunması zorunlu tutulmuştur.

Çek yaprağının unsurları arasında sayılmayan ancak bulunması baskı şekli ile zorunlu tutulan bu bilgiler ve bu bilgiler üzerinden tutulan Risk Merkezi ile Adli Sicil veri tabanları ile çek hamilleri, Gelir İdaresi Başkanlığına (GİB) ve Cumhuriyet Savcılığına bildirimler ile kayıt dışı ekonomi denetim altına alınma amaçlanmıştır. Bankanın bu bildirim yükümlüğünü ihmali sonucunda zarar göre kişiler, uğradıkları zararların tazmini haksız fiil hükümlerine (TBK m. 49-76) göre talep edebileceklerdir⁷².

4. Hamiline Çeklerin Kullanımı ile Bildirimler

“Hamiline çek hesabı sahiplerinin açık kimlikleri, adresleri, vergi kimlik numaraları, bu hesaplardan ödeme yapılan kişilere ait bilgiler ile bu kişilere yapılan ödeme tutarları ve üzerinde vergi kimlik numarası bulunmayan çeklere ait bilgiler ilgili bankalar tarafından, dönemler itibariyle GİB elektronik ortamına

⁷¹ Reisoğlu, *Kıymetli Evrak*, 278; Korkut, *Çekte Muhatap*, 138.

⁷² Korkut, *Çekte Muhatap*, 146; Aydın, *Muhatap*, 104.

bildirilir”. Bildirim dönemleri ve süreleri Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği’nin görüşleri alınarak GİB tarafından belirlenir (ÇekK m. 4, f. I).

“Banka, hamiline çek defteri yaprağı kullanmadan hamiline çek düzenlendiğini tespit ettiği takdirde, mevcut delilleriyle birlikte durumu, tespit tarihinden itibaren en geç bir hafta içinde Cumhuriyet Başsavcılığına⁷³ ve Gelir İdaresi Başkanlığına bildirmekle yükümlüdür” (ÇekK m. 4, f. III). Buna aykırı davranış için idari para cezası öngörülmüştür (ÇekK m. 7, f. IX).

Hamiline çek yaprağı kullanılmadan düzenlenen çek yaprağı TTK m. 780, f. I’de düzenlenen şartları taşıyorsa geçerlidir. İbrahimde geçerli bir çek gibi işleme alınarak ödenmesi ve sonra ilgili kuruma gerekli bildirim yapılması gerekir.

5. Tüzel Kişi Çek Hesapları ile Gerçek Kişi Ortakları, Temsilcileri veya Etki Altındaki Gerçek Kişilerin Çek Hesapları ile İlişkili Olması

“Tacir tüzel kişi veya onun faaliyetleri ile ilişkilendirmek kaydıyla, tüzel kişinin gerçek kişi ortakları, ortakların ilgili bulunduğu veya tüzel kişinin veya ortaklarının etkisi altında bulundurduğu gerçek kişiler ile tüzel kişinin yönetim organında görev alan veya temsilcisi sıfatını taşıyan gerçek kişiler adına açılmış olan çek hesapları, tacir tüzel kişiye ait kabul edilir. Söz konusu ilişkinin varlığına yönelik emarelerin bulunması halinde, mevcut delilleriyle birlikte durumu tespit tarihinden itibaren en geç bir hafta içinde Cumhuriyet Başsavcılığına ve Gelir İdaresi Başkanlığına bildirmekle yükümlüdür” (ÇekK m. 4, f. II).

6. Bankanın Belgelerin Saklanması

Banka tüzel kişileri, BankK m. 42, TTK m. 82 ve ÇekK m. 2, f. 2 gereğince üç farklı kaynaktan saklama yükümlülükleri düzenlenmiş bulunmaktadır. Bunlardan ilki, BankK 4. maddede sayılan bankacılık faaliyetleri ve BankK’nda öngörülen banka yükümlülükleri ile sınırlı belgeleri saklama yükümlülüğüdür (BankK m. 42). Bu kanun maddesinde çekle ilgili olarak mevduat kabulü ve gayri nakdi kredi verme (BankK m. 4) konusunda faaliyet izni çek kullanımı ile ilgilidir.

Belgelerin saklama yükümlülüğü ticari defterlerin düzenlediği (TTK m. 64-88) arasında ‘Belgelerin Saklanması, Saklanma Süresi’ başlıklı TTK m. 82’de on yıl olarak belirlenmiştir. TTK m. 82’de düzenlenmiş olan bu hükümde tacir olarak tutulması zorunlu defterlerin ve bunlara yapılan kayıtların dayandığı belgelerin saklanması da zorunlu hale getirilmiştir. Böylece, TTK m. 82’de öngörülen süre ile TBK m. 148’de düzenlenmiş olan genel zamanaşımıyla uyum sağlanmıştır. Çekle ilgili olarak ÇekK m. 2, f. II ile BankK m. 42 dışında belgeler bu hükme göre saklanmak mecburiyetindedir.

⁷³ Yargıtay, 11. HD, 5.12.2014, 2014/12266 E, 2014/19107 K., (Lexpera Erişim tarihi: 18.10.2022).

Kanun koyucu ÇekK m. 2, f. II'de saklama yükümlülüğü getirdiği belgeler iki grupta tasnif edilebilir. Bunlardan ilki, açık kimliklerini tespit etmek için teslim aldıkları fotoğraflı nüfus cüzdanı, pasaport veya sürücü belgesi örnekleri, yerleşim yeri belgesi, vergi kimlik numaralarıdır. Bunlardan tacir olanların ise ayrıca ticaret sicil kayıtları, esnaf ve sanatkâr olanların ise esnaf sanatkâr sicili kayıtlarını almak zorundadırlar.

Çek hesabı açan ve bu belgeleri alan banka hesabın kapatılması tarihinden itibaren on yıl saklamakla yükümlüdür (Çek K m. 2, f. II).

SONUÇ

Kanun koyucu bankaya esas itibariyle çek hesabı açılmadan ve her bir çek defterinin tesliminden önce, çek ibrazında ve çekin ödenmesi halinde rizikoyu taşıma yükümlülükleri öngörmüştür. Bunlara aykırı davranılması halinde sorumluluklar öngörmüştür.

Kanun koyucu muhatap bankaya, çek müşterisi olma talebi ile gelen kişiye çek defteri vermeden önce bazı inceleme ve araştırma yükümlülükleri getirmiştir. Çek hesabı açılacak kişinin gerçek kimliği, ekonomik ve sosyal durumu, tacir veya esnaf olup olmadığı, çek hesabı açma ve düzenleme yasadışı olup olmadığı ile ilgilidir. Bu işlemde sonra bankanın çek defteri vereceği kişinin tanımına uygun baskı şekline göre uygun olan çeki tespit eder ve düzenleyen gerçek kişi ise adı ve soyadı; düzenleyen tüzel kişi ise tüzel kişinin adı ile birlikte imzalayacak kişinin ad ve soyadı yazılarak çek defteri teslim edilir. Böylece çek üzerinde tahrifat veya sonraki değişikliğin tespiti daha kolay tespit edilebilir.

Çek hesabı açtıran kişileri TTK m. 780 gereğince tutulan sisteme kayıt ederek izleme yükümlülüğü söz konusudur (ÇekK m. 2, f. III-son cümle). Ayrıca, hamillerin korunması amacıyla TTK m. 780, f. I'deki unsurları taşıması kaydı ile ÇekK'da tanzim edilen hükümlere aykırı çek keşide edilmesi çeki geçersiz kılmayacaktır (TTK m. 781, f. I).

Çek hesabı sahibinin her bir yeni çek defteri talebinde tacir ve esnaf olup olmadığı, gerçek kişi müşteri kendisinin tüzel kişi müşteri organında, temsilcisi veya imza yetkilisi olanların çek yasadışı olmadıklarına dair taahhütname verir. Banka çalışanı bu bilgilerin doğru olup olmadığını Risk Merkezi ve Adli sicilden sorgular ve sonucu muhafaza eder.

İşte muhatap banka çek hesabı açmadan önce ekonomik ve sosyal durumunu tıpkı bir kredi müşterisi gibi araştırmak zorundadır. Bu bilgilerin doğruluğundan çek defterinin verilmesi anına kadar sorumludur. Ayrıca çek hesabı açmadan ve her çek defterini vermeden önce inceleme ve araştırma yükümlülüğünde aykırı davranması halinde hamilin bu sebeple uğradığı zarar haksız fiil hükümlerine göre tazminle yükümlüdür.

Muhatap banka, kambiyo ilişkisi dışında tutulmuştur. Muhatap banka ile yetkili hamil ilişkisinde kabul yasağının istisnası çekin karşılıksızdır işlemi yapıldığında öngörülen ödenmek zorunda olunan tutarla sınırlıdır. Çek anlaşması muhatap banka ile yetkili hamil arasında herhangi bir hukuki ilişki tesis etmez. Ancak, ÇekK m. 3, f. I ve TTK m. 783 gereği muhatap bankanın karşılığı hazır bulunan çeki ödeme konusundaki yükümlülüğü çek hamili karşısında tam üçüncü kişi yararına sözleşmenin borçlusuna haline gelir. Bu durumda yetkili hamilin ödemeyi talep yetkisine sahip üçüncü kişi konumundadır. Böyle bir durumda hamil çekin ibrazına rağmen muhatap banka çeki ödenmediğinde tam üçüncü kişi yararına sözleşme hükümlerine kıyasen dava edebilmelidir (TBK m. 129, f. II).

Sahte ve tahrif edilmiş çeklerde düzenleyen ile muhatap banka arasındaki hukuki sorumluluk rejimi TTK m. 812 ile tanzim edilmiştir. Bu hüküm sadece sahte ve tahrif edilmiş çekin ibraz edilerek muhatap banka tarafından ödenmesinin zarar teşkil etmesi gerekir⁷⁴. Burada muhatap bankanın kanundan doğan kusursuz sorumluluğu söz konusudur.

⁷⁴ Yılmaz, Kambiyo Senetleri, 274.

KAYNAKÇA

- Arslan, Çetin/ Kayançiçek. Murat, *5941 Sayılı Çek Kanunu Şerhi*, Ankara: Sözkese Matbaacılık Tic. Ltd. Şti 2010.
- Aydın, Hanife. *Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu*, İstanbul: Seçkin, 2021.
- Ayli, Ali. *Çek Hukukunda Muhatapın Yükümlülükleri*, Ankara, Seçkin, 2019.
- Bozer, Ali/ Göle, Celal, *Kıymetli Evrak Hukuku*, (Ankara: Batider, 2021, 10. B).
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku, Genel Hükümler*, Ankara: Yetkin, 23. B, 2018.
- Helvacı, Mehmet/ Aksu, Raziye. *Çekte Baskı Tarihinin Muhatap Bankanın Sorumluluğuna Etkisi*, MÜHF-HAD, 23/2, (2017), 223-248.
- Karayalçın, Yaşar. *Ticaret Hukuku-III Ticari Senetler Kambiyo Senetleri*, Ankara: Sevinç Matbaası 1970.
- Kendigelen, Abuzer. *Çek Hukuku*, İstanbul On iki levha, 6. Bası, 2021.
- Kendigelen, Abuzer. *Çekten Cayma ve Ödeme Yasağı*, *Ticaret Hukuku Kürsüsünde On Beş Yıl- Makalelerim*, İstanbul On iki levha, 2001, 79-117.
- Kendigelen, Abuzer/ Kırca, İsmail. *Kıymetli Evrak Hukuku, Genel Esaslar Kambiyo Senetleri*, İstanbul; On iki levha, 2019.
- Kılıçoğlu, Yılmaz, Kumru, *Tam Üçüncü Kişi Yararına Sözleşme*, Cevdet Yavuz'a Armağan, MÜHF-HAD, C. 22, S. 3, Y. (2016), 1759-1771.
- Kınacıoğlu, Naci; *Kıymetli Evrak Hukuku*; Ankara, Nobel, 1999.
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip (Hatemi/ Serozan/ Arpacı). *Borçlar Hukukuna Giriş Hukuki İşlem Sözleşme*, İstanbul, Filiz Kitapevi, 2017.
- Korkut, Ömer. *Çekte Muhatap Bankanın Araştırma-Bildirim Yükümlülüğü ve Hukuki Sorumluluğu*, Adana: Karahan Kitapevi, 2018.
- Oğuz, Sefer. *Tasarruf Mevduatı Fonu Uhdesindeki Varlıkların Tasfiyesinde Görevli Yöneticiler ile Satış ve Tasfiye Komisyonu Üyelerinin Sorumluluk Usulünün Değerlendirilmesi*, *Bankacılar Dergisi*, 105, (Temmuz 2018), 77-94.
- Oğuzman, Kemal/ Öz, Turgut. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul Vedat Kitapçılık. C. 1, 15, B, 2017.
- Oktay, Saibe. *İsimsiz Sözleşmelerde Yorum*, İÜHF, C/ LV, (1996) 263-296.
- Özsoy, Ahmet. *Muhatapın Çek Kanunu'na Dayalı Hukuki Sorumluluğu*, İstanbul 2022, On iki levha Yayıncılık.
- Öztan, Fırat. *Kıymetli Evrak Hukuku*, Ankara: Turhan kitapevi, 2. Bası, 1997.
- Poroy Reha/ Tekinalp Ünal. *Kıymetli Evrak Hukukunun Esasları*, İstanbul: Vedat kitapçılık, 24. B, 2021.
- Reisoğlu, Seza. *Çek Hukuku*, Ankara Cem Web Ofset, San. Tic. Ltd. Şti, 2011.
- Tekil, Müge. *Çekte Muhatap Bankanın Hukuki Sorumluluğu*, İstanbul: Filiz kitapevi 1997.
- Teoman, Ömer. *Çek Hukukunda 5838 Sayılı Yasa ile Yapılan Değişiklikler*, Tüm Makalelerim, C. III: 2002 -2010, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2010, 144-150.

- Teoman, Ömer. Yeni Çek Yasası “Tacir Çekleri”ni Getiriyor, Tüm Makalelerim, C. III: 2002 -2010, İstanbul: Vedat Kitapçılık, (2010), 268-270.
- Uzun, Nihat Şenol. Akreditifte Bankanın Hukuki Sorumluluğu, İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Uzun, Nihat Şenol. Sahte veya Tahrif Edilmiş Çekte Bankanın Hukuki Sorumluluğu, RE-GESTA, 5/2, (2020), 317-344.
- Yasan, Mustafa. Çek Kanunu Geçici M.3 F.1 Uyarınca Üzerine Yazılı Düzenleme Tari-hinden Önce İbrazı Geçersiz olan Çekin, Muhatap Banka Tarafından İşleme Konması (Özellikle Ödenmesi), TAAD, Y. 5, S. 19, (Ekim 2014) 321-354.
- Yılmaz, Lerzan; Kambiyo Senetlerinde (Çek-Bono-Poliçe’de) Def’iler, İstanbul: Aristo, 2. Bası, 2017.

